

НАРОДНА
БИБЛИОТЕКА
БОР

БЕЛЕЖНИЦА

БЕЛЕЖНИЦА

Часопис за библиотекарство, књижевност и културу
Година 22, 2021, број 42

ISSN 1451-2378 = Бележница
COBISS.SR-ID 24403471
Изази два пута годишње

За издавача
Весна Тешовић

Главни и одговорни уредник
Виолета Стојменовић
Телефон: 030/458-120
e-mail: nbbor@mts.rs

Лектура и коректура
Ана Јанковић

Дизајн корица
Новица Станковић
Драган Стојменовић

Штампа
„Терција Бор”
Тираж
300

Редакција
Ана Јанковић
Драгица Радетић
Горан Миленковић
Драган Стојменовић

На корицама је фотографија Љубомира Маркова са изложбе *Цело село, једној дана* (Народна библиотека Бор, октобар 2021.), снимљена у селу Кривељу у септембру 2021.

БЕЛЕЖНИЦА

Часопис за библиотекарство, књижевност и културу
Година 22, 2021, број 42

КЊИГЕ, КЊИЖЕВНОСТ

Лидија Дејвис

ДЕСЕТ ПРИЧА ОД ФЛОБЕРА

(*превела Виолеџа Сџојменовић*) 5

Песникџе у Зенићу

КЛЕР ГОЛ („20. ВЕК“, „ВАШАР У БЕРЛИНУ“), БЕАТРИС ХЕЈСТИНГС („ПОШАСТ“),

СЕЛИН АРНО („ПАТЊЕ ОД ЕМАЈЛА“)

(*превеле Јелена Радовановић и Виолеџа Сџојменовић*) 17

ПРИКАЗИ, ЧИТАЊА, РАСВЕТАЊЕЊА

Saša Pić

КО ЈЕ ВІЛА АНОУСНКА КОНН: ŽENSKA BIOGRAFIJA IZMEĐU KAPITALIZMA I ANARHIЗМА 25

Владимир Арсенић

ФЛОБЕР И АУТОФИКЦИЈА: ЦРТИЦЕ О СЕНТИМЕНТАЛНОМ ВАСПИТАЊУ 34

Срђан Срдџић

Ф. М. СВИФТ 39

Антоан Компањон

ПРЕД МРАЧНОМ КОМОРОМ 44

ЖИВОТ БИБЛИОТЕКЕ

Вука Јеремић

КЛАСИЦИ СВЕТСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У УНИВЕРЗИТЕТСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ 55

Наташа Булатовић

ИЗЛОЖБА БИБЛИОТЕКЕ ГРАДА БЕОГРАДА „ДОСТОЈЕВСКИ У СРПСКОЈ КУЛТУРИ“:

ПОВОДОМ ДВА ВЕКА ОД РОЂЕЊА ДОСТОЈЕВСКОГ 64

Биљана Албахари, Весна Тријић

УЛОГА БИБЛИОТЕКАРА У НЕГОВАЊУ СЕЂАЊА НА ХОЛОКАУСТ 73

Наташа Симић

ШЕСТИ АПРИЛ – ДАН ЗА „СЕЂАЊА ИЗ ПЕПЕЛА: НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ 1941–2021“ 82

ЛЕТОПИС 87

УПУТСТВО АУТОРИМА 90

Биљана Албахари
Весна Тријић
Народна библиотека Србије, Београд

Улога библиотекара у неговању сећања на Холокауст

Искуство Холокауста обележило је историју 20. века. Оно је отворило низ питања у свим областима хуманистике, од историје, социологије, психологије и политичких наука, до књижевности, уметности и филозофије. Улога библиотекара је у том процесу била и остала незаобилазна: како је добар део грађе о злочинима почињеним у Другом светском рату похрањен у библиотечким фондovima, библиотекари су посредници између те грађе и заинтересованих корисника.

Њихова улога на томе, међутим, не би морала да се заврши; постоје начини за непосредније укључивање библиотекара у овај истраживачки и образовни процес. Ти начини су, нужно, интердисциплинарни, јер подразумевају преклапање поља интересовања између представника библиотечно-информационе делатности и традиционалних хуманистичких дисциплина, пре свега историје и историје књижевности, али доносе и методолошку спецификацију саме наше струке, у њеним строго дефинисаним оквирима.

Истраживање једног библиотекара у области историје Холокауста подразумевало би, тако, препознавање и утврђивање грађе која се на Холокауст односи у фонду библиотеке у којој ради. Завичајни фондови би притом били од непроцењивог значаја, јер у њима може да буде похрањена заоставштина Јевреја и њихових породица, који су у одређеној локалној заједници некада живеле, њихових библиотека, фотографија, преписке и сл. Библиотекар пронађе ну грађу, затим, на одговарајући начин повезује и презентује корисницима. То пре свега значи да ће он извршити адекватну класификацију те грађе у библиографским записима и библиографијама, учинивши је тако видљивом у претрагама помоћу кључних речи и предметних одредница. Организоваће, осим тога, и пригодне изложбе, писаће чланке и учествоваће у издавању публикација – каталога и библиографија – путем којих би пажња колега и корисника била скретана на постојање грађе о Холокаусту у библиотечким фондovima, на њен кул-

турни и историјски значај, као и на потребу за њеном адекватном обрадом и представљањем. Заинтересовани библиотекар би, такође, могао да успостави и сарадњу са колегама и архивистима сличних интересовања из осталих институција, при чему би, у идеалном случају, могло да дође до међуинституционалне сарадње и до формирања тематски профилисане информационе мреже, која се не би задржала у границама једне државе, већ би прерасла у облик међународне културне и научне сарадње.

Најсавременије методе неговања сећања на Холокауст, које су обликоване у меморијалном центру Јад Вашем у Јерусалиму, чија је делатност у потпуности овој теми посвећена, подразумевају да се истраживања не ограничавају на трајање Другог светског рата, када је Холокауст вршен, већ да се прошире на све оно што му је, у историјском, културном и идеолошком смислу претходило, као и на оно што се у судбини појединих држава и народа може одредити као његова последица. У нашој средини, овакве методе могу да буду подстицајне и за размишљање о начинима на које би библиотекар могли да допринесу неговању сећања на многа страдања српског и ромског народа у 20. веку.

У вишегодишњем претходном периоду, библиотеке у нашој земљи нису пропуштале прилику да, на разне начине, обележе дане сећања на Холокауст.¹ Најчешће активности биле су припремање пригодних изложби и организовање радионица, као и објављивање пратећих публикација путем којих је корисницима, различитог узраста и нивоа образовања, предочавана грађа из фондова која се односи на страдање Јевреја у Другом светском рату.

У тим активностима, важну улогу често је имала невладина организација Тераформинг из Новог Сада, посвећена унапређивању образовања о Холокаусту и борби против ксенофобије,² која је, захваљујући разгранатој мрежи сарадника и пројектним активностима широм Европе, имала капацитет да одигра улогу посредника у међуинституционалној сарадњи. У координацији са Кућом Ане Франк из Амстердама, представници ове организације су на српски језик превели и припре-

Детаљ из радионице „Читамо и ишлемо са Аном Франк“

¹ Међународни дан сећања на жртве Холокауста обележава се у целом свету 27. јануара. У Србији се, осим тога, обележава и 22. април, Дан сећања на жртве холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату.

² Вид.: <https://terraforming.org/sr/o-organizaciji-terraforming/>

мили путујућу изложбу са пратећим радионицама „Читамо и пишемо са Аном Франк”, која је од почетка 2015. године, била представљена у више од четрдесет градова широм Србије и Републике Српске, односно у више од осамдесет школа и библиотека. У њеном оквиру, организовани су били и часови обуке на којима су наставници и библиотекари имали прилике да се упознају са методама и принципима рада са ученицима и корисницима које промовише Јад Вашем.³

Изложба „Писање страдања: водич кроз публикације о Холокаусту” ауторке Биљане Албахари из Народне библиотеке Србије такође је приказивана у више навра-

Један од њакација са изложбе „Писање страдања”

Детаљ са изложбе „Писање страдања”

та: њоме је, у априлу 2017. године, у новосадској Синагоги, отворена конференција *Сећање на Холокауст*, коју је организовао Регионални научни центар Института за филозофију и друштвену теорију, а две године касније, представљена је и у изложбеном простору Музеја 21. октобар у Крагујевцу, поводом обележавања 27. јануара, Међународног дана сећања на жртве Холокауста. У априлу 2019, Биљана Албахари је, у оквиру семинара *Улога библиотекара, архивиста и музејских радника у савременој едукацији о Холокаусту* у Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске у Бањалуци⁴ одржала преда-

³ За све пројекте Тераформинга вид.: <https://terraforming.org/sr/nasi-projekti/>

⁴ Вид.: <https://jadovno.com/najava-seminar-uloga-bibliotekara-arhivista-i-muzejskih-radnika-u-savremenoj-edukaciji-o-holokaustu/?lng=lat#.YRIt6hQzYfc>

⁵ Albahari, Biljana, *Pisanje stradanja: knjiga o knjigama: vodič kroz publikacije o Holokaustu* (Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2017), доступно и на: <http://jevrejskadigitalnabiblioteka.rs/handle/123456789/21> (приступљено 9. 10. 2021); Albahari, Biljana, „Izložbeni plakati ‘Pisanje stradanja: knjiga o knjigama: vodič kroz publikacije o Holokaustu’”, на: <http://jevrejskadigitalnabiblioteka.rs/handle/123456789/19> (приступљено 9. 10. 2021).

⁶ За овај пројекат, Међународна алијанса за сећање на Холокауст наградила је Тераформинг престижним годишњим признањем „Јехуда Бауер Грант”. Вид.: <https://terraforming.org/publication-international-library-platform/> (приступљено 9. 10. 2021).

вање са презентацијом – *Стиварање колекције Писање сиврадања: водич кроз публикације о Холокаусту* – током којег је садржаје ове изложбе представила на нов начин. Ауторкина основна идеја била је да се узроци и последице Холокауста предоче кроз књиге које су о њему у Србији написане – одабрала је више од стотину публикација које су корисницима на располагању у скоро свакој библиотеци – и да се посредством експресивних плаката, које је дизајнирала Орнела Резиновић, тај историјски наратив интерпретира, од Кристалне ноћи до послератног кажњавања злочинаца. Изложбени плакати и пратећи каталог су, још од изложбе у Синагоги 2017, били доступни у електронском облику на сајту Института за филозофију и друштвену теорију, а данас и у репозиторијуму *Јеврејска дигитална библиотека*, одакле могу да буду преузимани и коришћени.⁵

У амфитеатру Народне библиотеке Србије је у децембру 2018. године, у сарадњи Тераформинга и Заједнице матичних библиотека Србије, одржан семинар *Библиотеке Србије у међународној библиотечкој мрежи за учење о Холокаусту*. Циљ му је било предочавање могућности које библиотеке и библиотекари имају у неговању сећања на Холокауст – од препознавања грађе и формирања збирки посвећених историји локалне заједнице и појединаца до осмишљавања сопствених едукативних програма – као и прилика да се српски историјски наратив о страдању Јевреја и других народа у Другом светском рату представи путем интернет портала *Европеана*. О томе су говорили др Милан Кољанин са Института за савремену историју, Биљана Албахари из Народне библиотека Србије, као и Невена Бајалица и Мишко Станишић из Тераформинга. Тако конципиран семинар био је у првом реду намењен директорима библиотека, као доносиоцима одлука, затим водитељима завичајних збирки и стручњацима из области дигитализације, али и свим колегама које су показале интересовање за наведену област.

Централно место у погледу обуке библиотекара за студије Холокауста заузима семинар који је, у сарадњи Тераформинга са више институција при Меморијалном центру Јад Вашем – библиотеком, архивом и Међународном школом за студије Холокауста – одржан почетком децембра 2017. године у Јерусалиму. Био је намењен архивистима и библиотекарицама из Србије, као део пројекта *Међународна библиотечка илајформа за образовање и учење о Холокаусту*,⁶ чији је циљ било усаглашавање основе која би, у будућности, служила као полазиште за све активности у овом истраживачком пољу, у међународним размерама. Семинару су, осим представника Народне библиотеке Србије и Матице српске, присуствовале и колеге из универзитетских и градских библиотека из Београда, Новог Сада, Суботице и Зрењанина, затим историјских архива и Архива Војводине, као и из Музеја жртава геноцида. Природа семинара била је експериментална, јер у Јад Вашему пре тога није било сличних едукативних скупова на-

мењених овој специфичној и уској циљној групи. Стога је он, по садржајима и формату, био прилагођен нашим библиотекарима и архивистима, са којима су стручњаци из Јад Вашема поделили своја искуства, као и методологије развијене у овој институцији.

Богат вишедневни програм састојао се од предавања о основним концептима едукације о Холокаусту, од размене искустава и од посете учесника семинара институцијама културе и историјским локалитетима у Израелу.⁷

Стручњаци из Јад Вашема и са Хебрејског универзитета у Јерусалиму одржали су, том приликом, више предавања и радионица. Њихове теме су се кретале од историје антисемитизма и Трећег рајха, преко судбине Јевреја у Другом светском рату, концепата радних, транспортних и концентрационих логора, до настанка државе Израел; образложена је била и образовна улога Међународне школе за студије Холокауста. Једно од најзанимљивијих предавања било је посвећено методама реконструкције породичних и личних повести, које истраживачи из Јад Вашема користе за утврђивање идентитета жртава Холокауста. Са друге стране, Мишко Станишић из Тераформинга представио је наставни материјал *Естер*,⁸ чији је најважнији део серија графичких новела о страдању Јевреја у логору на Старом сајмишту у Београду, а у чијем креирању су коришћени дигитализовни архивски материјали Народне библиотеке Србије и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић”, који су доступни онлајн.

Завршни догађај споменутог пројекта *Међународна библиотечка њајлјформа за образовање о Холокаусту* одржан је у децембру 2019. године у Народној библиотеци Србије, када је упрличен међународни семинар *Библиотечари, архивисти и нови међународни извори за предавање и учење о Холокаусту*. Осим представника институција из Србије, његови учесници били су и стручњаци из Пољске, Холандије, Немачке, Израела, Сједињених Америчких Држава, Аустрије, Македоније и Шпаније.⁹

Полазници семинара у Јад Вашевом меморијалном комплексу „Долина заједница”

⁷ Албахари, Биљана. „Одсуство и присуство историје – библиотекарски истраживачки посредници: после посете библиотеци Светског центра за успомене на Холокауст Јад Вашем (Израел) и Семинару за архивисте и библиотекарске из Србије”, *Гласник Народне библиотеке Србије* 17 (2018): 145–158. Доступно и на: <http://jevrejska-digitalnabiblioteka.rs/handle/123456789/1274> (приступљено 9. 10. 2021).

⁸ Вид.: <https://ester.rs/>

⁹ Вид.: <https://terraforming.org/sr/publikacija-medjunarodna-biblioteka-platforma/> (приступљено 9. 10. 2021).

Музеј 21. октобар из Крагујевца је неколико година заредом, поводом 27. јануара, Међународног дана сећања на жртве Холокауста, организовао програм под називом „Холокауст: наслеђе фашизма”. Године 2019, осим Спомен-парка Крагујевачки октобар, партнери у реализацији овог програма били су и Институт за филозофију и друштвену теорију из Београда, Народна библиотека Србије, Студентски Културни центар Крагујевац, као и Центар за изградњу мира Крагујевац. Тада је, поред изложбе „Писање страдања” Биљане Албахари, одржана и промоција књиге *Јевреји у Крагујевцу* Станише Бркића и Миломира Минића, у којој су предочене судбине крагујевачких Јевреја у Другом светском рату, а коју је организовао кустос Музеја 21. октобар, Марко Терзић. У оквиру овог програма 2020. године је, посредовањем Биљане Албахари, представљена и покретна изложба Јеврејског историјског музеја „Јевреји Србије – официри војске Краљевине Југославије”¹⁰

¹⁰ Види о томе оп.: <http://jevrejskadigitalnabiblioteka.rs/handle/123456789/1255> (приступљено 9. 10. 2021).

Циљеви свих споменутих семинара, радионица и предавања не исцрпљује се у ширењу сазнања о Холокаусту и другим масовним злочинима почињеним током Другог светског рата, већ подразумевају и подстицање библиотекара да истраживање наставе самостално, како би се са предметом својих интересовања упознали што боље и своје резултате представили на што креативније начине. То би, у најбољем случају, могло да доведе до нових идеја у области сарадње између библиотекара и корисника, јер би предложени облици едукације о историјским садржајима могли да буду прилагођени интересовањима локалне заједнице, њеној прошлости, грађи и изворима.

Један од таквих пројеката свакако јесте репозиторијум *Јеврејска дигитална библиотека*¹¹, чије је стварање започело пред крај 2019. године. Иза њега стоји истоимено непрофитно невладино удружење, основано ради прикупљања, представљања, афирмисања и очувања јев-

Рекламни плакај за први програм „Холокауст: наслеђе фашизма”

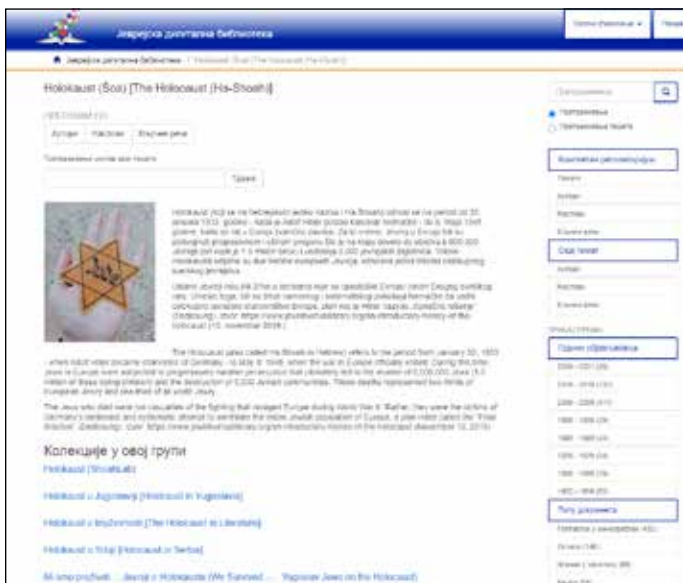
¹¹ <http://jevrejskadigitalnabiblioteka.rs/>

рејског културног, религиозног и световног наслеђа, као и ради презентовања и промоције разноврсне библиотечке грађе о Холокаусту. Репозиторијум је постављен на платформу Рачунарског центра Универзитета у Београду (РЦУБ), а одржавају га Биљана и Арон Албахари, као и Иван Павле Надор.

Непосредан повод за почетак рада на овој бази података била је чињеница да је јеврејска заједница у Србији током Холокауста готово уништена. Трагедија југословенских Јевреја је свету остала готово непозната, а све је мање оних који се, волонтерски или професионално, овом темом баве. Малобројни преживели и њихови потомци предузимају различите активности како би

одржали јеврејски идентитет и начин живота. Један од начина за очување сећања на историјску трагедију јеврејског народа у нашој земљи свакако јесте сакупљање, обједињавање и дигитализација постојеће литературе о њему. Почетна идеја била је да база обухвати књиге и чланке штампане у Србији, али је временом тај територијални оквир проширен на све државе које су на Балкану настале након распада Југославије. Успостављање јединствене, организоване и свеобухватне електронске базе података, што и јесте амбиција *Јеврејске дигиталне библиотеке*, требало би да допринесе њиховој бољој доступности, видљивости, као и информисаности о Холокаусту у Србији. Кроз окупљене

и стандардизоване метаподатке и дигиталне објекте (текстови, слике, табеле итд.), као и кроз повезивање са сличним базама података, сродним институцијама и центрима за изучавање Холокауста у земљи и иностранству, *Јеврејска дигитална библиотека* требало би да допринесе увиду шире јавности у значај саме теме, као и да умногоме олакша рад њеним многобројним проучаваоцима.

Темајска целина на сајту Јеврејске дигиталне библиотеке исовећена њрикуиљању дигитализоване грађе о Холокаусту.

Основни циљеви овог репозиторијума стога су сакупљање и дигитализација литературе о Холокаусту, која је објављена у Србији, али и у осталим земљама бивше Југославије, затим њена стручна класификација, библиографска обрада и унос података – текстова, звучних и аудио записа у електронску базу. За разлику од већине других пројеката дигитализације у Србији, *Јеврејска дијигитална библиотека* почива на софтверској платформи *DSpace*, прилагођеној за широку дисеминацију садржаја.

Постојање, одржавање и обогаћивање овог репозиторијума подразумева и сарадњу са државним, научним и културним институцијама – библиотекама, музејима и архивима. Један од таквих облика сарадње представљала је и недавна презентација пројекта *Јеврејска дијигитална библиотека*, коју је, у марту 2021. године, одржала Биљана Албахари, на позив Центра за студије јеврејске уметности и културе на Филозофском факултету Универзитета у Београду, а у оквиру радионице *Јеврејска уметности и традиција*.¹² На иницијативу српске *Википедије*, *Јеврејска дијигитална библиотека* била је укључена и у реализацију међународног ГЛАМ пројекта, намењеног институцијама културе попут галерија, библиотека, архива и музеја, чију сарадњу поспешује ради унапређења доступности културног наслеђа наше земље на интернету. Током периода од четрдесет дана, волонтери *Википедије* су, користећи податке из *Јеврејске дијигиталне библиотеке* и уз консултације са Ароном Албахаријем, креирали и на *Википедију* поставили педесет нових чланака о познатим Јеврејима, јудаизму и јеврејској култури код нас и у свету.¹³

Дигитална форма објеката и отворени приступ сигнали су да је *Јеврејска дијигитална библиотека* окренута најширој публици: она је, у првом реду, намењена научницима и истраживачима јеврејства и јеврејске повести, али може да буде од помоћи и представницима државних институција и невладиних организација; услед залажења у подручје личних, породичних и локалних историја, садржаји који су посредством репозиторијума учињени доступним могу да подстакну интересовање и осталих корисника, различитих узраста и образовања.

Резултати које је *Јеврејска дијигитална библиотека* већ постигла јесу обједињавање података о књигама и чланцима о Холокаусту које су објавили водећи издавачи у овој тематској области: Савез јеврејских општина Србије, Јеврејски историјски музеј у Београду и јеврејске општине широм бивше Југославије, затим олакшавање приступа овој грађи а, на тај начин, и свих истраживача која се на њој могу темељити, код нас и у свету. На тај начин, она је за кратко време већ дала вредан допринос неговању сећања на Холокауст у Србији.

У контексту ове теме, која није само од културног већ и од ширег друштвеног значаја, требало би споменути да је у оквиру Института за филозофију и друштвену теорију Универзитета у Београду основана и лабораторија за изучавање Холокауста Шоалаб, замишљена као ме-

¹² Вид.: <https://www.f.bg.ac.rs/sr-lat/instituti/csjuk/radionica> (приступљено 9. 10. 2021).

¹³ Вид.: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Wikipedian_in_residence_-_Jewish_Digital_Library (приступљено 9. 10. 2021).

сто сусрета дисциплинарно и методски различитих приступа истраживању Холокауста. Она је окупила представнике разних грана хуманистике – историчаре, филозофе, социологе, теоретичаре визуелних уметности, књижевности и савремених медија – у заједничком настојању да допринесу расветљавању и разумевању Холокауста и његових последица за савремени свет.¹⁴

Тема Холокауста остаје отворена. У истраживањима која предстоје, један од приоритета биће успостављање сарадње између библиотека, музеја и архива, као и организовање акредитованих семинара за њихове стручњаке. У нашој земљи, то ће подразумевати веће ангажовање појединих министарстава, пре свега културе и просвете, као и сарадњу између Јеврејског историјског музеја, Историјског архива у Београду, затим Архива Југославије, Музеја жртва геноцида, споменутог Шоалаба, као и неких невладиних организација које се баве Холокаустом и културом сећања, попут Центра за примењену историју, Хавера Србије, Центра за истраживање и едукацију о Холокаусту (ЦИЕХ) и других. Корисно би било и проширивање сарадње са релевантним институцијама из иностранства, у првом реду са Јад Вашемом и Националном библиотеком Израела, затим са *Европеаном*, Центропом, али и са осталим библиотекама и архивама у Европи и свету које имају препознатљиве и издвојене колекције јудаике.

¹⁴ Вид.: <https://ifdt.bg.ac.rs/laboratorija-za-izucavanje-holokausta/>